

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНІМДЕРІНІҢ
ӨЗІНДІК ҚҰНЫН КАЛЬКУЛЯЦИЯЛАУ**

CALCULATION OF LIVESTOCK PRODUCTS COST IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

**КАЛЬКУЛИРОВАНИЕ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ ЖИВОТНОВОДСТВА
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

К.Ж. ШОЛПАНБАЕВА*

Э.Ф.К.

Н.К. ШАЙХАНОВА

Э.Ф.К.

А.А. САКТАЕВА

Э.Ф.К.

Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан

**автордың электрондық поштасы: kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru*

K.ZH. SHOLPANBAEVA*

C.E.Sc.

N.K. SHAIKHANOVA

C.E.Sc.

A. SAKTAYEVA

C.E.Sc.

Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

**corresponding author e-mail: kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru*

К.Ж. ШОЛПАНБАЕВА*

К.Э.Н.

Н.К. ШАЙХАНОВА

К.Э.Н.

А.А. САКТАЕВА

К.Э.Н.

Восточно-Казахстанский университет им. Сарсена Аманжолова,

Усть-Каменогорск, Казахстан

**электронная почта автора: kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru*

Аңдатпа. Экономиканың басқа салаларынан оның бухгалтерлік есебін ұйымдастыруға әсер ететін бірқатар ерекшеліктермен көрінетін ауылшаруашылық өндірісінің мәселелері көрсетілген. Ауыл шаруашылығының ерекшелігі, ең алдымен, тірі организмдер – малдар мен өсімдіктер еңбек объектісі ретінде әрекет етеді, ал өндірістің негізгі құралы-жер. Өндіріс процесі табиғи жағдайда жүзеге асырылады, осыған байланысты ауа-райы жағдайлары оның нәтижелеріне әсер етеді. Аграрлық секторда агроөндірістік цикл ұзақ сипатқа ие және бір күнтізбелік жылға тең болатыны көрсетілген, осы жыл ішінде ауыл шаруашылығы өнімі нормативтік-болжамды (жоспарлы) өзіндік құн бойынша есепке алынады, ал нақты өзіндік құн тек жылдың соңында ғана айқындалады. Авторлар нормативтік (жоспарлы) және нақты өзіндік құннан басқа қандай да бір өнімді өндіру кезінде шығындар деңгейін бақылау үшін провизорлық (күтілетін) өзіндік құнды есептеу қажет, ол да күтілетін қаржылық нәтиже сияқты ағымдағы жылдың 1 қазанына айқындалады деп мәлімдейді. Ауыл шаруашылығы өндірісінің биологиялық ерекшеліктері бір дақылдан немесе мал түрінен бір мезгілде өнімнің бірнеше түрін алумен сипатталатыны анықталған. Сондықтан бухгалтерлік есепте шығындар мен әртүрлі өнімдер ассортиментінің өзіндік құнын есептеу керек. АӨК негізгі салаларындағы шығындарды есепке алу есептеу объектілері (астық, сүт, тәл) бойынша емес, есепке алу объектілері (жаздық бидай, қой шаруашылығы және т.б.) бойынша жүзеге асырылатыны негізделген. Тауарлар үлгілерінің барлық түрлерінің арасындағы шығындар негізінен оларды бағалауға пропорционалды түрде белгіленген коэффициенттер бойынша бөлінеді.

оған тек өсім есептелуіне байланысты, мысалы, жылқы шаруашылығында, түйе шаруашылығында, аң шаруашылығында және т.б.

Мал шаруашылығының маңызды ерекшелігі – өндіріс құралдарының бір бөлігінің өзіндік көбеюі. Мысалы, фермада өсірілген жануарлар (еңбек өнімі) өнімді және жұмыс істейтін мал (еңбек құралы) ретінде қолданылады. Негізгі құрал ретінде есептелген ересек өнімді және жұмыс істейтін мал негізгі табыннан алынып тасталады және бордақылауға (айналым қаражатына), құс шаруашылығының дайын өнімі – жұмыртқа (айналым қаражатына) өндіріс процесінде еңбек заттарын жасау үшін бастапқы материал ретінде пайдаланылады және т.б.

Сонымен қатар, мал шаруашылығының әр саласы бухгалтерлік есепті ұйымдастырудың ерекшеліктерін анықтайтын өзіндік сипаттамаларға ие.

Ауыл шаруашылық өндірісі есебінің ерекшеліктері – өсіру процесінде үнемі өзгерістер болатындығында. Малдың өсу динамикасын бастапқы деп анықтауға болатын арнайы құжаттарда көрсетеді. Олардың ерекшелігі – олар жануарлар түрінде өндіріс факторлары мен құралдарының қозғалысын көрсетуге бағытталған белгілі бір нысанда жасалады [2].

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Ауыл шаруашылығында өнімнің өзіндік құнының қалыптасуы өндірістік процестің ұзақтығымен, қызметтің маусымдық сипатымен, еңбек процестерінің сәйкес келмеуімен және осы еңбектен өнім алумен, нақты еңбек құралдарының (биологиялық активтердің) және ауыл шаруашылық ұйымдарындағы барлық алдыңғы қатарлы материалдық айналым капиталының болуымен және қолданылуымен байланысты [3].

Ауыл шаруашылық кәсіпорындарындағы жануарлар еңбек құралдары (өнімді және жұмыс істейтін мал) және еңбек заттары (бордақылаудағы жас және ересек жануарлар) ретінде әрекет етеді. Жануарлар өмір бойы өнім алатын еңбек құралы ретінде әрекет етеді: сиырлардың сүтті табыны, жұмысшы жылқылар, түйелер, қойлар және т.б. Еңбек объектілері – бұл жануарлар, олардың өнімдері негізінен сойылғаннан кейін алынады (жас және негізгі табыннан бас тартылған жануарлар), сонымен қатар жас жануарлар оны негізгі табынға ауыстырғанға дейін.

Сондықтан қаржылық нәтижелердің шығындарын есепке алудың теориялық ережелері мен ұйымдастырушылық аспектілері, оны ауыл шаруашылық кәсіпорында-

рында ұйымдастыруды жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуді талап етеді.

Осы сұрақтардың жеткіліксіз дамуы және ауыл шаруашылығындағы қаржылық нәтижелерді есептеуді ұйымдастыру мәселелерін шешудің ғылыми-практикалық маңыздылығы зерттеу тақырыбын таңдауға әкелді. Зерттеу сипаттамалық әдісті, салыстырмалы талдауды және жалпылауды қолдана отырып жүргізілді. Зерттеу көздері ауыл шаруашылық кәсіпорындарындағы қаржылық қызмет нәтижелерінің есебі мен аудитін ұйымдастыру мәселелері бойынша ғылыми мақалалар болды.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Мал шаруашылығы өнімінің өзіндік құнын калькуляциялау орындалған жұмыстардың және қосалқы өндірістердің көрсетілген қызметтерінің өзіндік құнын есептегеннен, нақты өзіндік құнын есептегеннен және өсімдік шаруашылығы өнімінің калькуляциялық айырмасын есептен шығарғаннан кейін жүзеге асырылады.

Ауыл шаруашылығында ірі қара мал өнімінің шығыны мен шығымын есепке алу мал шаруашылығының сүт және ет бағыты бойынша жеке жүргізіледі [4].

Сүтті мал шаруашылығы. Сүтті мал шаруашылығындағы шығындарды есепке алу объектілері: ІҚМ негізгі сүтті табыны; өсірудегі және бордақылаудағы жануарлар болып табылады. Калькуляция объектілері (нысандары):

– негізгі сүт табыны бойынша – сүт және төл;

– өсіру және бордақылаудағы жануарлар бойынша – тірі салмақтың өсуі және мал басының тірі салмағы.

Калькуляциялық бірліктер: 1 ц сүт, 1 бас төл, 1 ц өсім, 1 ц тірі салмақ.

Сүтті және төлдің нақты өзіндік құнын айқындау үшін ІҚМ негізгі табынын ұстауға жұмсалатын шығындардың жалпы сомасынан жанама өнімнің (қидың) құны алынып тасталады, содан кейін шығындардың қалған сомасының 90%-ы сүтке, ал 10%-ы төлге жатқызылады. Алынған соманы өндірілген өнім мөлшеріне бөлу арқылы 1 ц сүт пен 1 бас төлдің өзіндік құны алынады.

Жанама өнім (қи) оны жинауға, тасымалдауға және сақтауға арналған нормативтік шығындар бойынша бағаланады.

Өсіру мен бордақылаудағы жануарлар тобы бойынша өсім ай сайын жануарларды өлшеу жолымен анықталады. Есепті кезеңде түскен және шығарылған жануарларды ескере отырып, малдың өсуін анықтау үшін тірі салмақтың өсуін есептеу жасалады:

$Pr = Ж_k + Ж_b - Ж_n - Ж_p$, мұндағы:
 Пр – есепті кезеңде малдың тірі салмағының өсуі;
 $Ж_k$ – есепті кезеңнің аяғындағы малдың тірідей салмағы;
 $Ж_b$ – есепті кезеңде шыққан малдың тірідей салмағы;
 $Ж_n$ – есепті кезеңнің басындағы малдың тірідей салмағы;
 $Ж_p$ – есепті кезеңде түскен малдың тірідей салмағы.

1 ц өсімнің өзіндік құны жанама өнімнің құнынсыз жануарларды ұстауға жұмсалған шығындар сомасын өсу центнерлерінің санына бөлу арқылы анықталады.

Есепті кезеңнің соңында шаруашылықта қалған мал басының және шығып қалған мал басының нақты өзіндік құнын анықтау үшін 1 ц тірі салмақтың өзіндік құны есептеледі [5].

1 ц тірі салмақтың өзіндік құнын есептеу үшін екі көрсеткіш анықталады:

- калькуляцияланатын мал басының өзіндік құны;
- мал басының тірідей салмағы.

Есептелген малдың құны жыл басындағы малдың өзіндік құнының, төлінің, өсу құны, алынған малдың құны (сырттан және басқа есеп топтарынан) ретінде есептеледі.

Мал басының тірі салмағы есепті кезеңнің аяғындағы малдың тірі салмағы мен шыққан малдың тірі салмағының қосындысына тең (шаруашылықтың кінәсінен өлген малдың тірі салмағынсыз).

1 ц тірі салмақтың құны бағаланатын малдың өзіндік құнының малдың тірі салмағына қатынасы ретінде анықталады.

1 ц тірі салмақтың өзіндік құны негізінде есепті кезеңнің соңында істен шыққан малдың (сатылған, негізгі табынға ауыстырылған, ұйым қызметкерлерінің кінәсінен мал шығыны болу және өлген) және шаруашылықта қалған малдың өзіндік құны анықталады.

Мысал: 1 кестеде келтірілген мәліметтер негізінде өсіру мен бордақылаудағы жануарлардың тірі салмағының 1 ц нақты өзіндік құнын және шығарылған малдың өзіндік құнын анықтау қажет.

1 кесте – Өсіру мен бордақылаудағы жануарлардың 1 ц тірі салмағының өзіндік құны

Көрсеткіштер	Саны, бас	Тірі массасы, ц	Сомасы, мың теңге
Жыл басындағы мал қалдығы	950	2 420	1 936 000
Төл	930	250	245 000
Өсім	x	1 520	957 600
Басқа да есеп топтарынан түскен	150	180	126 000
Негізгі табынға ауыстырылды	100	370	
Дайындаушы ұйымдарға өткізілген	455	1 480	
Табиғи апаттар салдарынан шығын болу	13	30	
Кінәлі адамға жатқызылған, шығын (падеж)	1	2	
Шаруашылық кінәсінен шығын (падеж)	10	15	x
Жыл соңындағы мал қалдығы	1 451	2 473	

Шешім:

1) Калькуляцияланатын мал басының өзіндік құнын анықтаймыз:

$$1\,936\,000 + 245\,000 + 957\,600 + 126\,000 = 3\,264\,600 \text{ (мың теңге)}$$

2) Малдың тірі салмағын анықтаңыз:

$$2\,473 + 370 + 1\,480 + 30 + 2 = 4\,355 \text{ (ц)}$$

3) Малдың 1 ц тірі салмағының өзіндік құнын есептейміз:

$$3\,264\,600 \div 4\,355 = 749,621 \text{ (мың теңге)}$$

4) Шығып қалған мал басының нақты өзіндік құнын анықтаймыз:

– негізгі табынға ауыстырылған малдың өзіндік құны:

$$370 * 749,621 = 277\,359,770 \text{ (мың теңге);}$$

– дайындаушы ұйымдарға өткізілген малдың өзіндік құны:

$$1\,480 * 749,621 = 1\,109\,439,080 \text{ (мың теңге);}$$

– табиғи апат салдарынан өлген малдың өзіндік құны:

$$30 * 749,621 = 22\,488,63 \text{ (мың теңге);}$$

– материалдық жауапты тұлғаның кінәсінен өлген малдың өзіндік құны:

$$2 * 749,621 = 1\,499,242 \text{ (мың теңге);}$$

– есепті кезеңнің соңында шаруашылықта қалған малдың өзіндік құны: 2473 * 749,621 = 1 853,813 (мың теңге).

Етті ірі қара мал өсіру. Етті бағыттағы мал шаруашылығындағы шығындарды есепке алу объектілері жануарлардың мынадай топтары болып табылады:

– негізгі табын (8 айдан асқан қашарлар мен бұқалар, негізгі табыннан алынған сиырлар мен тұқымдық бұқалар);

– өсіруге және бордақылауға арналған жануарлар (тайыншалар мен 8 айдан асқан

бұқалар, негізгі табыннан шығарылған сиырлар мен тұқымдық бұқалар).

Етті мал шаруашылығында 8 айға дейінгі бұзаулар сиырлармен бірге болады. 8 айға жеткенде оларды аналықтан алып, үлкен топқа ауыстырады.

Етті мал шаруашылығындағы төлдің бір басы туылған кездегі бұзаудың тірі салмағын және өткен жылғы 8 айлық (енесінен айырылған бұзаулардың) 1 ц тірі салмағының нақты өзіндік құнын ескере отырып бағаланады. Сүт жанама өнім болып саналады және сату бағасы бойынша бағаланады.

Калькуляция объектілері:

* негізгі табын бойынша – 8 айға дейінгі бұзаулардың өсімі және тірі салмағы;

* өсіру және бордақылаудағы жануарлар бойынша – 8 айдан асқан бұзаулардың өсімі мен тірі салмағы – 8 айға дейінгі бұзаулар өсімінің 1 ц өзіндік құны негізгі табынды күтіп-бағу жөніндегі шығындарды жанама өнімнің құнын шегере отырып, төлдің тірі салмағын қоса алғанда, бұзаулардың тірі салмағының алынған өсімі центнер санына бөлу арқылы есептеледі.

Өсіру мен бордақылаудағы жануарлар бойынша 1 ц өсімнің және 1 ц тірі салмақтың өзіндік құнын есептеу сүтті мал шаруашылығын өсіру мен бордақылаудағы жануарлар үшін белгіленген тәртіпке ұқсас [6].

Шошқа шаруашылығы. Шошқа шаруашылығында шығындар шошқалардың негізгі табыны және өсіру мен бордақылаудағы жас малдар бойынша жеке ескеріледі. Бұл жағдайда калькуляция объектілері:

– негізгі табын бойынша – төлдеу жасына дейін (енесінен айырғанға) торайлардың тірі салмағының өсуі, енесінен айырылған торайлардың (екі айлық), төлдердің тірі салмағы;

– өсіру мен бордақылаудағы жас жануарлар үшін – тірі салмақтың өсуі, тірі салмақ.

Шошқалардың негізгі табыны бойынша мамандандырылған шаруашылықтарда сүттен айырғанға дейінгі торайлардың тірі салмағының 1 ц өсімінің өзіндік құны қосымша өнімнің құнын қоспағанда, шошқалардың негізгі табынын күтіп-бағуға жұмсалатын шығындарды туу кезіндегі төлдің тірі салмағын қоса алғанда, алынған өсімнің центнер санына бөлу жолымен айқындалады.

Төлдейтін торайлардың 1 ц тірі салмағының өзіндік құны жыл басындағы аналықтардың астындағы шошқа төлінің құнын және есепті жылы енесінен айырғанға дейінгі төлдің төлі мен төл өсімінің құнын жыл соңында қалған торайлардың тірі салмағын қоса алғанда, төлдейтін торайлардың тірі салмағына бөлумен айқындалады. 1 ц тірі салмақтың өзіндік құны үлкен топқа аударылған торайларды бағалау үшін қолданылады.

1 бас төлдің өзіндік құны туған кездегі торайлардың тірі салмағына және емшектен шығарылған торайлардың 1 ц тірі салмағының жоспарлы өзіндік құнына қарай айқындалады.

Өсіру мен бордақылаудағы шошқалардың тірі салмағының 1 центнерінің өзіндік құны тиісті технологиялық топтағы шошқаларды ұстау шығындарын алынған тірі салмақтың өсу центнерлерінің санына бөлу арқылы анықталады.

Өсіру мен бордақылаудағы шошқалардың 1 ц тірі салмағының құны сүтті мал өсіруге және бордақылауға арналған жануарларға белгіленген тәртіпке ұқсас есептеледі [7].

Өсіру мен бордақылаудағы жануарлар ауыл шаруашылық ұйымының айналым активтерінің жеке тобына жатады. Бір жағынан, олар мал шаруашылығы саласының аяқталмаған өндірісі (тірі салмақтың өсуі), екінші жағынан – ауыл шаруашылық ұйымының айналымдағы материалдық құндылықтары. Өсіру мен бордақылаудағы жануарлардың құрамына: жануарлар жас төлі (өнімді жасқа толмаған жануарлар); негізгі табыннан алынып тасталған және бордақылаудағы ересек мал; құс (тауықтар, үйректер, қаздар, күркетауықтар, цесарка, бөдене); терісі бағалы аңдар; қояндар; аралар үйірі кіреді [8].

Жануарларды есепке алу үшін ауыл шаруашылығы ұйымдарында бухгалтерлік есеп шоттарының Жоспарында 2510 "Өсірудегі және бордақылаудағы жануарлар" жеке синтетикалық шоты көзделген. 2510 "Өсірудегі және бордақылаудағы жануарлар" шотының дебеті бойынша қосалқы шоттар бөлінісінде жануарлардың әр түрлі арналар бойынша келіп түсуі, кредит бойынша – шығып қалуы көрсетіледі [9]. Бұл ретте ауыл шаруашылығы ұйымының есебінде шоттардың мынадай хат-хабарлары жасалады.

2 кесте – Бухгалтерлік есеп шоттарында өсірудегі және бордақылаудағы жануарлардың қозғалысы жөніндегі шаруашылық операцияларды көрсету

№ р/с	Шаруашылық операцияның мазмұны	Дебет	Кредит
1	Жануарлардың төлдерін кіріске алу	2510/қосалқы шот	8110
2	Жануарлардың өсуін есепке алу	2510/қосалқы шот	8110
3	Төлді кіріске алу және жұмыс малының өсімі	2510/қосалқы шот	8410
3	Жарамсыз деп танылған өнімді жануарларды және негізгі табыннан жұмыс малын бордақылауға ауыстыру	2510/қосалқы шот 2510/қосалқы шот	2510/қосалқы шот 2510/қосалқы шот
4	Жануарларды топтан топқа ауыстыру	2510/қосалқы шот	2510/қосалқы шот
5	Жануарлардың жас төлдерін сатып алу	2510/қосалқы шот	3 310
6	Көліктік-дайындау шығыстарының сомасына	2510/қосалқы шот	3 310- 3 380
7	Халықтан сатып алынған жануарлардың жас төлін есепке алу	251/қосалқы шот	3 310/1
8	Жануарлардың жас төлдері өнімді жасқа жеткен кезде оларды негізгі табынға көшіру	2510/1	2 510/2
9	Ұйым ішінде союға (өңдеуге) жіберілген малдың құнына	8110/1	2 510/1
10	Жануарларды өткізу, персоналға мал мен құсты заттай еңбекақы ретінде беру	1210, 3350	2 510
11	Эпидемиялар мен табиғи апаттарға байланысты өлген және шарасыз сойылған жануарларды есептен шығару	7210	2 510
12	Жануарлардың кем шығуы және өлуі (эпидемиялар мен табиғи апаттардан басқа))	1250/1 жетіспеушілік	6 280/1

Тұжырымдар. Жануарларды есепке алу мал мен құстың түрлері мен жыныстық-жас топтары бойынша заттай және құндық мәнде жеке жүзеге асырылады.

1. Мал шаруашылығында алынған өнімнің өзіндік құнын есептеумен қатар, малдың әр есептік тобы үшін жемшөп-күн және бір бас малды ұстау құны да анықталады [10].

2. Жемшөп-күн құны жануарлардың осы есептік тобы бойынша шығындарды жануарлар мен құстардың қозғалысын есепке алу кітабының деректері бойынша белгіленетін жемшөп-ұстау күндерінің санына бөлу арқылы анықталады, онда әрбір есеп тобы бойынша күн сайын барлық өзгерістер тіркеледі және қалдық шығарылады. Кітапқа сәйкес күнделікті қалдықтардың мөлшері жемшөп-күндердің жалпы санын құрайды.

3. Жануарлардың бір басын ұстаудың өзіндік құны шығындарды есеп тобы бойынша осы кезеңдегі ұстаудың орташа санына бөлу арқылы анықталады, ол жемшөп-күндердің есептік санын кезеңдегі

күнтізбелік күндердің санына бөлу арқылы белгіленеді.

4. Осылайша, ауыл шаруашылық өндірісі халық шаруашылығының басқа салаларынан ерекшеленеді, мал шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құнын есептеу мен есептеуге нақты көзқарасты талап етеді.

Әдебиеттер тізімі

[1] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы [Электрондық ресурс].- 2020.- URL: <https://www.akorda.kz/> (қаралған күні: 20.01.2021).

[2] Жусупова, Г.Б. Бухгалтерский учет в отраслях экономики: учеб.-метод. пособие / Г.Б. Жусупова.- Костанай: КГУ им.А. Байтурсынова, 2017. - 104 с.

[3] Додобаев, Ю. Анализ хозяйственной деятельности АПК: учеб. пособие / Ю. Додобаев.-Алматы: Экономика, 2017.-476с.

[4] Шолпанбаева, К.Ж. Ауыл шаруашылығындағы бухгалтерлік есеп / К.Ж. Шолпанбаева, А.А. Апышева, Н.К. Шайханова // Проблемы агрорынка.- 2019.-№2. -Б. 83-89.

[5] Шолпанбаева, К.Ж. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында аудит жүргізу

әдістемесі / К.Ж. Шолпанбаева, А.А. Апышева, Н.К. Шайханова // Проблемы агро-рынка.- 2019.-№4. -Б. 123-128.

[6] Шайханова, Н.К. Агропромышленный комплекс ВКО и его финансовые аспекты / Н.К. Шайханова, А.А. Апышева, Г.С. Каипова//Проблемы агрорынка.-2020.-№1.-С. 60-66.

[7] Бухгалтерлік есеп шоттарының үлгілік жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасының Қаржы министрінің 2007 жылғы 23 мамырдағы № 185 бұйрығы (2019.03.06. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). [Электрондық ресурс].-2020.- URL:<http://online.zakon.kz/> (қаралған күні: 25.01.2021).

[8] Шолпанбаева, К.Ж. Финансовый анализ деятельности предприятия агропромышленного комплекса на примере КХ «Караоткель» Восточно-Казахстанской области / К.Ж. Шолпанбаева, А.А. Апышева, Л.И. Белосова // Проблемы агрорынка.- 2019.-№3. -С. 107-112.

[9] Саханова, А.Н. Проблемы устойчивого развития сельского хозяйства Республики Казахстан/ А.Н. Саханова // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана.- 2015.-№2 (20). –С. 70-77.

[10] Кашин, А.С. Основы сельского хозяйства: уч. пособие / А.С. Кашин, Н.И. Старичкова. – Саратов: Экономика, 2014.- 103с.

References

[1] Address of the President Kassym-Zhomart Tokayev to the people of Kazakhstan [Electronic resource].- 2020.- URL: <https://www.akorda.kz/> (date of access: 20.01.2021).

[2] Zhusupova, G.B. Accounting in economic sectors: training manual / G.B. Zhusupov. - Kostanay: A. Baitursynov KSU, 2017.- 104 p.

[3] Dodobaev, Yu. Analysis of economic activity of agro-industrial complex: training manual / Yu. Dodobaev.-Almaty: Economics, 2017.- 476p.

[4] Sholpanbayeva, K.Zh. Accounting in agriculture / K.Zh. Sholpanbayeva, A.A. Apysheva, N.K. Shaikhanova // Problems of AgriMarket.- 2019.-№2. -PP. 83-89.

[5] Sholpanbayeva, K.Zh. Methods of conducting audit of agricultural enterprises / K.Zh. Sholpanbayeva, A.A. Apysheva, N.K. Shaikhanova // Problems of AgriMarket.- 2019.-№4. -PP. 123-128.

[6] Shaikhanova, N.K. Agroindustrial complex of East Kazakhstan region and its financial aspects/ N.K. Shaikhanova, A.A. Apysheva, G.S. Kaipova // Problems of AgriMarket. -2020.- №1. -PP. 60-66.

[7] Order of the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan dated May 23, 2007 № 185 on Approval of the Standard Chart of Accounts (as amended and supplemented on March 6, 2019). [Electronic resource].-2020.- URL: <http://online.zakon.kz/> (date of access: 25.01.2021).

[8] Sholpanbayeva, K.Zh. Financial analysis of the activities of enterprises of agro-industrial complex based on the example of PF "Karaotkel" in the East Kazakhstan region / K.Zh. Sholpanbayeva, A.A. Apysheva, L.I. Belousova // Problems of AgriMarket.- 2019.-№3. - PP. 107-112.

[9] Sakhanova, A.N. Problems of sustainable development of agriculture in the Republic of Kazakhstan / A.N. Sakhanov // Izvestiya Kaz UIRWL Abylai Khan.-2015.-№2 (20). -PP. 70-77.

[10] Kashin, A.S. Fundamentals of agriculture: training manual/ A.S. Kashin, N.I. Starichkova. - Saratov: Economics, 2014.- 103p.

Авторлар туралы ақпарат

Шолпанбаева Каншаим Жусуповна; экономика ғылымдарының кандидаты; «Қаржы және есеп» кафедрасының профессоры; Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті; Өскемен қ., 07002030 Гвардейской Дивизии көшесі 34 үй, Қазақстан; kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-8688-887X>

Шайханова Нургул Кунафияновна; экономика ғылымдарының кандидаты; «Қаржы және есеп» кафедрасының доценті; Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті; Өскемен қ., 07002030 Гвардейской Дивизии көшесі 34 үй, Қазақстан; nurgul.shaykhanova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7005-5504>

Сактаева Альмира Абешевна; экономика ғылымдарының кандидаты; «Экономика және басқару» кафедрасының доценті; Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті; Өскемен қ., 07002030 Гвардейской Дивизии көшесі 34 үй, Қазақстан; almira_sak@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9538-4494>

Information about authors

Sholpanbayeva Kanshaim Zhusupovna; Candidate of Economic Sciences; Professor of the Department of Finance and Accounting; Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University; Ust-Kamenogorsk, 07002030 30th Guards Division str. 34, Kazakhstan; kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-8688-887X>

Shaikhanova Nurgul Kunafiyonovna; Candidate of Economic Sciences; Associate Professor of Finance and Accounting; Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University; Ust-Kamenogorsk, 07002030 30th Guards Division str. 34, Kazakhstan; nurgul.shaykhanova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7005-5504>

Saktayeva Almira Abeshevna; Candidate of Economic Sciences; Associated Professor of the Department of Economics and Management; Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University; Ust-Kamenogorsk, 07002030 30th Guards Division str. 34, Kazakhstan; almira_sak@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9538-4494>

Информация об авторах

Шолпанбаева Каншаим Жусуповна; кандидат экономических наук; профессор кафедры «Финансы и учет»; Восточно-Казахстанский университет им. Сарсена Аманжолова; г. Усть-Каменогорск, 07002030 ул. 30-й Гвардейской Дивизии 34; Казахстан; kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-8688-887X>

Шайханова Нургул Кунафияновна; кандидат экономических наук; доцент кафедры «Финансы и учет»; Восточно-Казахстанский университет им. Сарсена Аманжолова; г. Усть-Каменогорск, 07002030 ул. 30-й Гвардейской Дивизии 34, Казахстан; nurgul.shaykhanova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7005-5504>

Сактаева Альмира Абешевна; кандидат экономических наук; доцент кафедры «Экономика и управление»; Восточно-Казахстанский университет им. Сарсена Аманжолова; г. Усть-Каменогорск, 07002030 ул. 30-й Гвардейской Дивизии 34, Казахстан; almira_sak@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9538-4494>